

Mirosław Moczulski

Uniwersytet Warszawski

Kodeks zawodowy tłumacza przysięgłego

Streszczenie

Artykuł ma trzy cele: omówienie najnowszej wersji kodeksu dla tłumaczy przysięgłych, dostępnego tylko online *Kodeksu zawodowego tłumacza przysięgłego*; sformułowanie sugestii co do jego zmian oraz przedstawienie w związku z omawianym kodeksem niektórych problemowych aspektów tłumaczenia poświadczanego, jak: struktura kodeksu, relacja między ustawą i kodeksem, tłumaczenie ustne, pojęcie wierności, adnotacja a uwaga tłumacza.

Słowa kluczowe: adnotacja, dobra praktyka, formuła poświadczająca, kodeks, tłumaczenie poświadczane, ustawa, wierność

Wstęp

Kodeks zawodowy tłumacza przysięgłego (Kztp), dostępny na stronie internetowej Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS, liczy 20 stron, 83 paragrafy i zastępuje *Kodeks tłumacza przysięgłego* z roku 2011. Należy on do kodeksów hybrydowych, które łączą w sobie kodeks zasad etycznych, kodeks reguł merytorycznych (translacyjnych i formalnych) oraz kodeks dobrych praktyk. Wśród zasad etycznych są ogólne, jak obowiązek dbania o godność zawodu; charakterystyczne dla zawodów zaufania publicznego, jak obowiązek bezstronności czy specyficzne dla tłumaczy przysięgłych (*TP*), jak rezygnacja z tłumaczenia przez siebie własnych dokumentów. Na reguły translacyjne składa się nadrzędna reguła zgodności (wierności) tłumaczenia z dokumentem źródłowym (*dź*), w której ma swe źródło wiele reguł szczegółowych dotyczących adnotacji, transliteracji, nazw własnych. Wśród reguł formalnych szczególne miejsce zajmują reguły poświadczania, dotyczące formuły poświadczającej, jej miejsca i wyróżnienia. Z kolei do dobrych praktyk można zaliczyć łączenie w sposób trwały stron dokumentu wielostronicowego, używanie przez *TP* do pieczęci okrągłej tuszu w innym kolorze niż czarnego czy też stosowa-

nie znaku „-/-„. Uporządkowanie licznych norm *tp* według hierarchii – ogólne, szczegółowe; statusu – obligatoryjne, fakultatywne; rodzaju – etyczne, merytoryczne (a wśród nich translacyjne i formalne), dobre praktyki; typu tłumaczenia – pisemne, ustne jest trudnym zadaniem. Zapewne dlatego daleko jest kodeksom pod tym względem do doskonałości: zasady (etyczne) są wymieszane ze standardami (dobrych praktyk), a standardy z regułami (translacyjnymi i formalnymi). Przy formułowaniu norm¹ używa się słów bliskoznacznych, nie dbając o rozgraniczenie ich znaczenia i wywołując tym niepewność *TP*, np. bezstronność, neutralność, obiektywność albo uczciwość, sumienność, rzetelność w odniesieniu do zasad etycznych. Egzemplifikacja bywa skąpa, nietrafna, myląca.

Napisanie dobrego kodeksu etycznego, dobrych praktyk oraz kodeksu merytorycznych reguł *tp* pisemnego i ustnego w jednym jest zadaniem trudnym, ale i koniecznym. *Kztp* stanowi dobry krok w tym kierunku.

Omawiany *Kodeks* stanowi najnowszą, czwartą wersję norm dla członków Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS, jednocześnie zaleceń dla *TP* niezrzeszonych w tej organizacji, także dla kandydatów na *TP*. Jego poprzednikami były: *Kodeks tłumacza sądowego* (1991)², *Kodeks tłumacza przysięgłego z komentarzem* (2005) i przedostatnia wersja pod tym samym tytułem (2011). Żaden zagraniczny odpowiednik polskiego *Kodeksu* nie był tyle razy zmieniany ani nie jest tak pełny i szczegółowy w zakresie *tp* pisemnego. *Kztp* stanowi kontynuację kodeksu z 2011 r. i zarazem jego korektę, rozszerzenie, pogłębienie oraz aktualizację w związku z nowelizacjami *Ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego (Uztp)* w latach 2015 i 2016 oraz zmianami innych relewantnych przepisów prawa. Wszystkim dotychczasowym wersjom towarzyszył komentarz z przykładami, być może również do najnowszej wersji w wersji drukowanej zostanie on dodany.

Niemal równocześnie ukazała się książka *Tłumacz Przysięgły. Status prawny i zawodowy* pod red. D. Staniszewskiej-Kowalak (2018), której istotną część stanowią obszerne komentarze: do etyki *TP* (27 str.), tłumaczenia pisemnego (51 str.), ustnego (10 str.) – w sumie 78 str. komentarza i 47% publikacji, z pominięciem załączników). Ten potrzebny i szczegółowy komentarz dotyczy jednak nieaktualnego kodeksu z 2011 r., choć dwoje z pięciorga autorów było zaangażowanych w prace nad omawianym tu nowym kodeksem. Wprawdzie nowy kodeks bazuje na poprzedniej wersji, jednak zmiany są poważne (nowe paragrafy – 83 paragrafy wobec 70 poprzednio, częściowo nowe treści, inne rozczłonkowanie tekstu oraz inna redakcja językowa). Powoduje to, że nawet

¹ O normach, do których zaliczam zasady etyczne, reguły merytoryczne (translacyjne i formalne) oraz dobre praktyki, pisałem w: Moczulski (2016: 9-11).

² Pomijam tu *Vademecum tłumacza przysięgłego* z 1985 r.

częściowe wykorzystanie „starego” komentarza do nowego kodeksu wiąże się ze sporym wysiłkiem, zwłaszcza że obszerne komentarze w drugim rozdziale „Warsztat tłumacza przysięgłego – tłumaczenie pisemne” nie odsyłają do konkretnych numerowanych i nazwanych paragrafów kodeksu z 2011 r.

Opracowanie kodeksu w roku 1991, a więc 27 lat temu, następnie jego doskonalenie aż do omawianego tu wydania w roku 2018 jest wielką zasługą TEPIS-u i zaangażowanych w to przedsięwzięcie TP, badaczy tłumaczenia, prawników i przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości. Na tle wielu krajów, z tradycjami i osiągnięciami na polu *tp*, jak Hiszpania, Argentyna, Wielka Brytania, Australia, Niemcy i Austria z całą pewnością Polska zajmuje czołowe miejsce. *Kztp* stanowi lepszą wersję poprzedniego kodeksu zarówno pod względem merytorycznym, redakcyjnym, jak i językowym. Mimo wysokiej oceny *Kztp* dostrzegam też jego niedostatki, na które chciałbym zwrócić uwagę, jednocześnie zgłaszając propozycje zmian – do ewentualnego wykorzystania przy opracowywaniu jego kolejnej wersji.

Preambuła

Kodeks odwołuje się w preambule m.in. do zasad *Karty tłumacza FIT*, zaleceń UNESCO, zasad *Kodeksu zawodowego AIIC*, *Kodeksu etyki Europejskiego Stowarzyszenia Tłumaczy Sądowych (EULITA)*, przepisów prawa UE, zaleceń Komisji Europejskiej i dopiero na siódmym miejscu ogólnie do „przepisów prawa polskiego dotyczących tłumaczy przysięgłych”. Lista źródeł jest długa i trudno zrekonstruować wśród nich kryteria hierarchii. Tymczasem z perspektywy TP to *Ustawa o zawodzie tłumacza przysięgłego* jest najbardziej doniosłym aktem prawnym i to ona powinna być wymieniona *expressis verbis*, nawet na pierwszym miejscu, zatem na przykład: „W poszanowaniu *Ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego* oraz innych przepisów prawa polskiego dotyczących tłumaczy przysięgłych [...]”.

Ustawa (par. 7 ust. 1) zobowiązuje TP w rocie ślubowania do kierowania się „w swoim postępowaniu uczciwością i etyką zawodową”. *Ustawa*, która się odwołuje do etyki zawodowej TP, tym bardziej zasługuje na umieszczenie jej w preambule na pierwszym miejscu, skoro *Kodeks zawodowy tłumacza przysięgłego* wprowadza zasady etyki zawodowej. Na wzmiankę zasługuje też przełomowa *Dyrektywa 2010/64/UE w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym*, przyjęta przez Parlament Europejski i Radę Europejską w dniu 20 października 2010 r.

Ustawa o zawodzie tłumacza przysięgłego nie wprowadziła samorządu TP. Ta okoliczność powoduje, że stosowanie *Kodeksu* przez wszystkich TP obli-

gatoryjne nie jest. W Polsce są oni zrzeszeni, oczywiście nie wszyscy, głównie w Polskim Towarzystwie Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS, którego Rada Naczelna omawiany *Kodeks* przyjęła, Stowarzyszeniu Tłumaczy Polskich oraz w niewymienionym jeszcze w preambule Związku Zawodowym Tłumaczy Przysięgłych w Polsce. W tej sytuacji zgodnie ze stanem faktycznym i prawnym oraz wzorem wielu kodeksów na świecie można by precyzyjniej ująć w preambule, że *Kztp* stanowi zbiór norm (imperatywnych), do których przestrzegania są zobowiązani członkowie TEPIS-u, zaś jego stosowanie przez pozostałych *TP* jest zalecane, stanowiąc dla nich zbiór zaleceń – głównie norm dezyderatywnych³.

Struktura *Kztp*

Struktura *Kztp* jest w porównaniu do poprzednich wersji bardziej przejrzysta. W *Kodeksie* wyodrębniono, nie licząc Preambuły, Dział I. *Etyka zawodowa tłumacza przysięgłego* z 15 paragrafami obejmującymi zasady etyczne, Dział II. *Praktyka zawodowa tłumacza przysięgłego*, obejmującym Rozdział 1. *Postanowienia ogólne* (par. 16-22), Rozdział 2. *Tłumaczenie pisemne* (par. 23-60 z regułami translacyjnymi, par. 61-69 z regułami formalnymi) oraz Rozdział 3. *Tłumaczenie ustne* (par. 70-83). W obrębie rozdziałów tekst jest rozczłonkowany według nazwanych paragrafów, które jednocześnie odpowiadają spisowi treści. Najbardziej jednolity, systematyczny i przejrzysty jest rozdział 2. Reguły translacyjne i formalne nie zostały wymieszane, lecz jednolicie pogrupowane. Natomiast rozdział 3 poświęcony tłumaczeniu ustnemu (sądowemu) liczy zaledwie 14 paragrafów (choć to najbardziej złożony rodzaj tłumaczenia), jest trochę chaotyczny (brak klarownego podziału na reguły translacyjne, formalne, dobre praktyki), traktuje ten rodzaj tłumaczenia pobieżnie (choćby pominięcie kwestii elementów niewerbalnych). Rozdział ten wymaga poważnej rozbudowy na wzór rozdziału poświęconego tłumaczeniu pisemnemu. Do rozważenia byłoby wprowadzenie między działem o etyce zawodowej i działem o praktyce zawodowej *TP* dodatkowego działu o ogólnych zasadach tłumaczenia w ogóle, zważywszy, że od kandydatów na *TP* nie wymaga się jakiegokolwiek przygotowania translatorskiego. Inną kwestią do rozważenia jest opracowanie dobrych praktyk oraz wprowadzenie ich w systematyczny i przejrzysty sposób do *Kztp*.

³ W Statucie nie zobowiązuje się *TP* – członków TEPIS-u jasno i wyraźnie do kierowania się *Kztp*, jedynie ogólnie w ramach „stosowania się do uchwał władz Towarzystwa”. Być może jest to ważna okoliczność, z powodu której tak wielu *TP*, członków TEPIS-u nie stosuje konsekwentnie norm kodeksu.

Redakcja paragrafów

Nazwy paragrafów, które bardzo ułatwiają odnalezienie interesującej kwestii, mogłyby być bardziej zgodne z ich elementarną funkcją informacyjną i bardziej zwarte. Niektóre są niepotrzebnie rozbudowane co do treści, za długie.

Kztp	Propozycja modyfikacji
§ 20. Konsultacje ze znawcą przedmiotu oraz znawcą języka obcego, w tym języka specjalistycznego	§ 20. Konsultacje specjalistyczne
§ 7. Terminowe wykonanie tłumaczenia albo zawiadomienie o niemożności jego wykonania	§ 7. Termin wykonania tłumaczenia

Nazwy paragrafów sygnalizują raczej rozstrzygnięcie danej kwestii zamiast ogólnie jej przedmiot.

Kztp	Propozycja modyfikacji
§ 29. Tłumaczenie całej treści dokumentu	§ 29. Zakres tłumaczenia dokumentu
§ 70. Przyjęcie zlecenia i określenie tematyki tłumaczenia	§ 70. Zlecenie tłumaczenia

Niektóre elementy w nazwach paragrafów są oczywiste lub redundantne, a więc mogą być opuszczone.

Kztp	Propozycja modyfikacji
§ 34. Adnotacja o nieczytelności elementów tłumaczonego dokumentu	§ 34. Adnotacja o nieczytelności elementów
§ 24. Znamiona dokumentu sporządzonego w formie pisemnej	§ 24. Znamiona dokumentu

Nie wszystkie nazwy paragrafów odpowiadają ich treści.

Kztp	Propozycja modyfikacji
§ 3. Odpowiedzialność za wierne tłumaczenie	§ 3. Obowiązek wiernego tłumaczenia
§ 30. Adnotacje i uwagi tłumacza wyróżnione kursywą w nawiasach kwadratowych	§ 30. Adnotacje i uwagi tłumacza

W niektórych paragrafach formuluje się, raczej niepotrzebnie i bez znaczenia dla *TP*, oczywiste dozwolenia, przez co ich treść jest niemalże trywialna.

Kztp
<p>§19. Dostęp do materiałów pomocniczych „Tłumacz przysięgły ma prawo zwrócić się do zleceniodawcy lub zamawiającego o udostępnienie materiałów umożliwiających uzyskanie informacji niezbędnych do wykonania tłumaczenia, ma także prawo do wystąpienia o udostępnienie akt sprawy, w której został powołany w postępowaniu prowadzonym przez sąd, albo podstawowych informacji o postępowaniu prowadzonym przez prokuraturę, Policję lub organy administracji publicznej”.</p>
Propozycja modyfikacji
<p>§19. Dostęp do materiałów pomocniczych „Tłumacz przysięgły w razie potrzeby zwraca się do zleceniodawcy lub zamawiającego o udostępnienie materiałów umożliwiających uzyskanie informacji niezbędnych do wykonania tłumaczenia, występuje także o udostępnienie akt sprawy, w której został powołany w postępowaniu prowadzonym przez sąd, albo podstawowych informacji o postępowaniu prowadzonym przez prokuraturę, Policję lub organy administracji publicznej”.</p>

Kztp
<p>§ 20. Konsultacje ze znawcą przedmiotu oraz znawcą języka obcego, w tym języka specjalistycznego „W celu zapewnienia najwyższej jakości tłumaczenia tłumacz przysięgły ma prawo skonsultować się ze znawcą przedmiotu lub znawcą języka obcego, w tym języka specjalistycznego, stosując zasady określone w § 5”.</p>
Propozycja modyfikacji
<p>§ 20. Konsultacje specjalistyczne „W celu zapewnienia najwyższej jakości tłumaczenia tłumacz przysięgły konsultuje się w miarę możliwości ze znawcą przedmiotu lub znawcą języka obcego, w tym języka specjalistycznego, stosując zasady określone w § 5.”</p>

Kztp
<p>§ 27. Tłumaczenie wspomagane komputerowo i tłumaczenie maszynowe w pracy tłumacza przysięgłego „Tłumacz przysięgły może korzystać z programów komputerowych wspomagających proces tłumaczenia (narzędzia CAT). Tłumacz przysięgły nie może korzystać z powszechnie dostępnych, internetowych systemów i narzędzi tłumaczenia automatycznego (maszynowego), które nie zapewniają poufności przekazywanych danych”.</p>
Propozycja modyfikacji
<p>§ 27. Tłumaczenie wspomagane komputerowo „Tłumacz przysięgły, korzystając z programów komputerowych wspomagających proces tłumaczenia (narzędzia CAT), nie może korzystać z powszechnie dostępnych, internetowych systemów i narzędzi tłumaczenia automatycznego (maszynowego), które nie zapewniają poufności przekazywanych danych”.</p>

Można pod tym względem przejrzeć jeszcze szereg innych paragrafów: 5, 6, 9, 25, 27, 31, 33, 34, 37, 38, 45, 47, 48, 50, 55, 56, 60, 68, 74, 75, 76, 77, 81.

Kodeks a Ustawa

Miejscami widoczny jest brak koherencji między *Kodeksem* i *Ustawą*. Dla stosującego jego normy istotna jest wiedza, co pochodzi wprost z ustawy, a co spoza niej. Takie zasady etyki zawodowej, jak zachowanie „szczególnej staranności” (par. 2), „bezstronność” w tłumaczeniu (par. 4), „tajemnica zawodowa” (par. 5), „doskonalenie kwalifikacji zawodowych” tłumacza przysięgłego (par. 11) mają swe źródło w *Ustawie* (wszystkie w art. 14 ust. 1, bezstronność raz jeszcze w par. 7 ust. 1 *Kztp*), celowe byłoby więc wskazanie na nią. Kategoria „rzetelności” z par. 2 nie pochodzi z ustawy, a jeśli wprowadzenie pojęcia rzetelności, obok szczególnej staranności, jest celowe, to również celowe byłoby zasygnalizowanie różnicy między nimi. Z drugiej strony w *Ustawie* w art. 7 ust. 1 występują kategorie etyczne takie jak „sumiennosc”, „uczciwosc”, które *Kodeks* pomija. Może lepiej mówić o „sumiennosci” i „uczciwosci” zamiast „rzetelności”, która w *Ustawie* pojawia się wyłącznie w związku z prowadzeniem repertorium.

Z brakiem precyzyjnego powiązania *Kztp* z *Ustawą* mamy do czynienia w par. 23, 25, 65. *Ustawa* stanowi bowiem w art. 18 ust. 2: „[...] Na sporządzonych tłumaczeniach i odpisach pism należy stwierdzić, czy sporządzono je z oryginału, czy też z tłumaczenia lub odpisu, oraz czy tłumaczenie lub odpis jest poświadczony i przez kogo”. Z tego artykułu wynika jasno i wyraźnie następująca typologia dokumentów źródłowych (*dź*): oryginał, odpis poświadczony, odpis niepoświadczony, tłumaczenie poświadczone, tłumaczenie niepoświadczone i nie wprost (z wnioskania) tekst niesygnowany. Wszelka inna typologia *dź*, np. według sposobu ich sporządzenia nie jest relewantna, ewentualnie ma charakter uzupełniający lub uszczegóławiający. I tak odpis poświadczony może mieć postać rękopisu, fotografii, kserokopii, fotokopii, skanu itp. W par. 65 o elementach poświadczenia tłumaczenia ignoruje się fakt, że w przypadku tłumaczenia odpisu poświadczonego oraz tłumaczenia poświadczonego konieczne jest określenie, przez kogo te dwa rodzaje *dź* zostały poświadczone. Kwestia rodzajów *dź* w odniesieniu do par. 65 została potraktowana pobieżnie (Moczulski 2016). Nadal *Kodeks* milczy o formule poświadczającej w *tp* na język obcy: formuła w języku polskim i obcym, czy tylko obcym, czy w formie literalnego tłumaczenia polskiej na język obcy (Moczulski 2017). Innym przykładem jest pominięcie kwestii ewentualnego dostosowywania makrostruktury sporządzonego w Polsce *tp* do norm kraju, w którym to tłumaczenie ma funkcjonować. I tak w Polsce odróżnia się adnotacje oraz uwagi tłumacza, w Niemczech

zaś operuje się jednolitą kategorią *Anm. d. Übers. (Anmerkung des Übersetzers / der Übersetzerin)*, w Hiszpanii natomiast uwagi tłumacza mają formę przypisów umieszczanych na dole odpowiedniej strony tłumaczenia, a tekst tłumaczenia właściwego wyróżnia się cudzysłowem.

Par. 49 *Kodeksu* traktuje o zapisie imion i nazwisk, m. in. w ust. 2:

„Imiona i nazwiska zapisane w alfabecie łacińskim należy przytaczać w tekście tłumaczenia na język polski w pisowni oryginalnej, zaś w alfabetych niełacińskich albo w systemach pisma – w wersji transliterowanej, stosowanej w zagranicznym dokumencie podróży (np. w paszporcie) i ewentualnie w wersji oryginalnej”.

Tymczasem *Uztp* w art. 14 ust. 2 ujmuje ten aspekt tłumaczenia szerzej:

„Dokonując tłumaczenia imion i nazwisk z języków nieposługujących się alfabetem łacińskim lub posługujących się innym systemem pisma, tłumacz dokonuje transliteracji lub transkrypcji tych imion i nazwisk na podstawie dokumentów podróży lub ich kopii, a w przypadku braku tych dokumentów dokonuje tłumaczenia zgodnie z regułami pisowni obowiązującymi w kraju, w którym został sporządzony tłumaczony dokument”.

Różnice dotyczą zapisu imion i nazwisk z języków posługujących się alfabetem niełacińskim:

Zapis imienia i nazwiska według <i>Uztp</i>	Zapis imienia i nazwiska według <i>Kztp</i>
transliteracja lub transkrypcja	tylko transliteracja
na podstawie dokumentu podróży lub jego kopii ⁴	stosowana w zagranicznym dokumencie podróży (np. w paszporcie)
//////////////////////////////////// ////////////////////////////////////	ewentualnie dodatkowo ich oryginalny zapis
w razie braku powyższych dokumentów transliteracja lub transkrypcja zgodnie z regułami pisowni obowiązującymi w kraju sporządzenia <i>dż</i>	//////////////////////////////////// //////////////////////////////////// //////////////////////////////////// ////////////////////////////////////

Z powyższego zestawienia wynika konieczność uzupełnienia par. 49 *Kodeksu* o treść drugiej części ust. 2 par. 14 *Ustawy*: przy niemożności przepisania z dokumentu podróży lub jego kopii imion i nazwisk w formie transliterowanej według alfabetu łacińskiego *TP* dokonuje transliteracji samodzielnie, posługując się zasadami zaczerpniętymi z kraju pochodzenia dokumentu. Ponieważ w danym kraju, np. w Rosji, podobnie jak w Polsce, funkcjonuje wiele systemów

⁴ Kodeks z jednej strony realistycznie abstrahuje od transkrypcji (jednak zgodnie z ustawą wymienić ją powinien), której w praktyce nie stosuje się w dokumentach podróży, zaś z drugiej strony trafniej niż *Ustawa* pisze o stosowaniu, czyli przejściu transliteracji z zagranicznego dokumentu podróży.

transliteracji, TP powinien zamieścić adnotację o tym, według jakiego systemu dokonał transliteracji. Poza tym w *Kodeksie* powinno być „[...] zaś w alfabetach łacińskich albo w innych systemach pisma [...]” (podkreślenie moje) – w *Ustawie* jest prawidłowo – gdyż każdy alfabet jest systemem pisma, choć nie każdy system pisma jest alfabetem. Należy dodać, że w *Ustawie* błędnie się pisze o „tłumaczeniu” imion i nazwisk, zamiast o ich przytaczaniu albo transliterowaniu, jak to z kolei prawidłowo ujmuje *Kodeks*, bowiem nazw własnych tego rodzaju co do zasady się nie tłumaczy, lecz właśnie transliteruje czy przytacza w formie źródłowej. Przykładowo rosyjskie imię, imię ojcowskie i nazwisko: Елена Гаджиевна Исинбаева może przyjąć następujące warianty transliteracji [Elena Gadżiewna Isinbaeva], [Yelena Gadżhiewna Isinbayewa] albo według *Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 maja 2005 r. w sprawie sposobu transliteracji imion i nazwisk osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych zapisanych w alfabecie innym niż alfabet łaciński* (Dz.U. 2005 nr 102 poz. 855) jako [Jelena Gadżijewna Isinbajewa], albo według stosowanej w Rosji transliteracji dla celów paszportowych – [Elena Gadżhiewna Isinbaeva] i wreszcie według stosowanej w samej Rosji transkrypcji międzynarodowej, opartej na alfabecie angielskim – [Yelena Gadżhiewna Isinbayeva]. TP jako profesjonalista powinien wiedzieć, jaką transliterację w jakiej sytuacji zastosować. W paszportach bułgarskich, chińskich, izraelskich japońskich, rosyjskich itd. mamy do czynienia z zapisem imion i nazwisk w formie transliteracji na bazie alfabetu łacińskiego (transkrypcja praktycznie nie występuje). W razie konieczności samodzielnej transliteracji imienia i nazwiska przez TP konieczna jest adnotacja o zastosowanym systemie transliteracji, np. [transliteracja wg Załącznika nr 6 do Zarządzenia Federalnej Służby Emigracyjnej nr 211 z dn. 26 marca 2014 r.].

W par. 2 *Kodeksu* można przeczytać: „Tłumacz powinien także zachować należytą ostrożność wymaganą w danych okolicznościach, o której mowa w przepisach prawa karnego”. Tak abstrakcyjne i niekonkretne sformułowanie jest dla TP mało użyteczne, może bardziej celowe byłoby dopisanie, czego ostrożność konkretnie ma dotyczyć.

Wierność tłumaczenia

Wierność tłumaczenia (w *Ustawie* – zgodność) jest jednym z najważniejszych pojęć odnoszących się do *tp*⁵. W *Kodeksie* została ona ujęta w dwóch paragrafach 3 i 17 i w dwóch różnych działach jako „Wierność tłumaczenia”. Dla par. 3

⁵ Oczywiście jest możliwe w kontekście *tp* posługiwanie się ustawową kategorią zgodności w miejsce wierności.

(Dział I. Etyka zawodowa tłumacza przysięgłego), o charakterze etycznym, bardziej adekwatny byłby nagłówek uwypuklający aspekt etyczny, zatem bardziej jako „Obowiązek wiernego tłumaczenia” niż odpowiedzialność osobista w kategoriach cywilnoprawnych. Ponadto treść tego paragrafu:

„Tłumacz przysięgły ponosi osobistą odpowiedzialność za wierność tłumaczenia, to znaczy za zachowanie zgodności tłumaczenia z treścią dokumentu źródłowego z zachowaniem zasad tłumaczenia specjalistycznego”

można by uzupełnić, odwołując się do zasad zawartych w samym *Kodeksie*, np. w ten sposób:

„Obowiązkiem tłumacza przysięgłego jest zachowanie wierności tłumaczenia, tzn. zgodności tłumaczenia z treścią dokumentu źródłowego z zachowaniem zasad tłumaczenia specjalistycznego, zwłaszcza szczegółowych zasad tłumaczenia wymienionych w niniejszym kodeksie, za którą ponosi osobistą odpowiedzialność”.

Liczne paragrafy *Kodeksu* odnoszą się szczegółowo właściwie do wierności tłumaczenia, np. paragrafy o adnotacjach, transliteracji i transkrypcji nazw własnych. To par. 17 (Dział II. Praktyka zawodowa tłumacza przysięgłego. Rozdział 1. Postanowienia ogólne) definiuje, czym jest wierność tłumaczenia:

1. Tłumacz przysięgły powinien tłumaczyć dokument dokładnie w takiej formie, w jakiej został on zapisany lub wypowiedziany, oddając całą treść i niczego nie ujmując, nie dodając ani nie zmieniając.
2. Wierność tłumaczenia oznacza zachowanie zgodności tłumaczenia z treścią i w miarę możliwości stylem dokumentu źródłowego i nie jest tożsama z dosłownością tłumaczenia.

Tutaj pojęcie wierności tłumaczenia nie odpowiada w pełni wierności określonej w par. 3, według którego wierność oznacza wyłącznie zgodność z treścią *dż*, podczas gdy według par.17 wierność to znacznie więcej, gdyż dodatkowo oznacza ona tłumaczenie „dokument[u] dokładnie w takiej formie, w jakiej został on zapisany lub wypowiedziany”. Proponowana wersja, bez podziału na ustępy, mogłaby brzmieć:

Tłumaczenie musi być wierne, tzn. zachowywać zgodność z treścią dokumentu źródłowego, uwzględniać zasady tłumaczenia specjalistycznego, zwłaszcza szczegółowe zasady tłumaczenia wymienione w niniejszym kodeksie, oddawać całą treść, niczego nie ujmować, nie dodawać ani nie zmieniać, zachowywać w miarę możliwości styl dokumentu źródłowego i nie utożsamiać wierności z dosłownością”.

Sformułowanie o tym, że dokument trzeba tłumaczyć „dokładnie w takiej formie, w jakiej on został zapisany lub wypowiedziany” jest niejasne, gdyż nie wiadomo, czy w przypadku *dż* chodzi również o odtworzenie układu graficznego, o czym jest mowa w odrębnym par. 22, może też mikrotypografii. Jednak

w par. 8 jest mowa o względnym – „zbliżonym” – odtworzeniu układu graficznego, tymczasem w par. 17 jest mowa o tłumaczeniu *dż* „dokładnie w takiej formie, w jakiej został on zapisany”. „Dokładny” i „zbliżony” nie są synonimami. Czy z kolei w odniesieniu do „wypowiedzianego” *dż*, np. zeznania świadka dokładność tłumaczenia miałaby polegać nie tylko na zachowaniu wierności względem treści i stylu itd., lecz także na odtworzeniu mowy ciała, także innych elementów, np. parawerbalnych?

Tłumaczenie ustne

Specjalny rozdział, jeden z trzech, jest poświęcony tłumaczeniu ustnemu, które powszechnie ocenia się jako najtrudniejszy rodzaj tłumaczenia, zwłaszcza tłumaczenie sądowe, do którego są powoływani przede wszystkim *TP*, a w trybunałach międzynarodowych wręcz tłumacze konferencyjni. To był i jest najsłabszy punkt *Kodeksu*, gdyż najtrudniejszemu rodzajowi tłumaczenia poświęcono zaledwie 13 paragrafów, a łatwiejszemu pisemnemu aż 46. Na wiele pytań *TP* odpowiedzi nie uzyska, np. czy i w jaki sposób jest zobowiązany uwzględniać w tłumaczeniu mowę ciała towarzyszącą wyjaśnieniu czy zeznaniu, w tym uwarunkowaną kulturowo; co z poleceniem sędziego niezgodnym z *Kztp*; jak powinien się zachować *TP*, gdy dwujęzyczny obrońca kwestionuje wierność tłumaczenia, czy i w jaki sposób oddawać emocje (złość, strach, odrazę) lub ton (niepewność, zdecydowanie, ironia) albo intencję (wprowadzić w błąd, pomóc w dotarciu do prawdy materialnej, zyskać rozgłos publiczny). Rozdział ten wymaga poważnego poszerzenia i pogłębienia.

Trochę inne podejście do wierności prezentują kodeksy anglosaskie, w których mowa o zachowaniu w tłumaczeniu nie tylko treści i stylu, lecz również, rejestru, tonu (EULITA, której członkiem jest TEPIS, zapisała w swoim *Kodeksie etyki*: „The register, style and tone of the source language shall be conserved”), a według innych też intencji i emocji.

Z kategorią wierności łączy się ściśle par. 29, który odnosi się do zakresu tłumaczenia, zwłaszcza ustęp 2.

§ 29. Tłumaczenie całej treści dokumentu

(...) 2. Na wyraźne żądanie zleceniodawcy lub zamawiającego tłumacz przysięgły ma prawo przetłumaczyć jedynie wskazany fragment lub wskazane fragmenty dokumentu. W takiej sytuacji tłumacz przysięgły powinien umieścić w tłumaczeniu uwagę tłumacza, w której stwierdzi, że tłumaczenie fragmentów sporządzono na żądanie zleceniodawcy lub zamawiającego, oraz określi miejsce tłumaczonego fragmentu w dokumencie lub zamieści opis tłumaczonego fragmentu albo opis pominiętych fragmentów, np. [Uwaga tłumacza: Na żądanie zamawiającego przetłumaczono wyłącznie treść § x].

Co do zasady tłumaczenie ma być pełne, czyli obejmować całość *dż*. Zgodnie z *Kztp* w przypadku tłumaczenia tylko części dokumentu należy zamieścić o tym uwagę tłumacza. Nie może być to jednak, moim zdaniem, uwaga tłumacza, która jest przecież uznaniowa. To musi być adnotacja – obligatoryjny zapis *TP*. Informacja ta jest tak istotna, że w niektórych krajach zaleca się umieszczanie jej już w nagłówku: *Beglaubigte Teilübersetzung aus dem Polnischen, Auszugsweise bestätigte Übersetzung, Certified extract translation from Italian*. Wobec powyższego w par. 29 powinno być [*Na żądanie zamawiającego przetłumaczono wyłącznie treść § x*], a nie [*Uwaga tłumacza: na życzenie zamawiającego przetłumaczono wyłącznie treść § x*]. Adnotacja powinna też precyzyjnie określać części opuszczone, gdyż informacja o tym jest ważna dla stosującego zespolony dokument: *dż-tp*.

Kierując się tym, że układ graficzny *tp* „powinien być zbliżony do układu tłumaczonego dokumentu” (par. 39), zupełnie zrezygnowano w najnowszej wersji kodeksu z tzw. adnotacji z lokalizatorem, adnotacji, w których określa się również umiejscowienie w *dż* elementów adnotowanych. Tymczasem bardziej elastyczna norma – „[...] powinien być w miarę możliwości zbliżony do układu tłumaczonego dokumentu” (podkreślenie moje) lepiej odpowiadałaby potrzebom i praktyce *TP*, gdyż czasami układ graficzny tekstu *dż* jest zbyt skomplikowany lub rzadko spotykany – wtedy lepiej przekształcić taki układ w tekst lity z koniecznymi przy takim odwzorowaniu adnotacjami z lokalizatorem, np. [*na dole po prawej stronie odcisk pieczęci okrągłej tuszowej koloru czarnego z herbem Nadrenii Północnej-Westfalii następującej treści: Sąd Rejonowy w Kolonii, 562*]. Przy układzie zbliżonym wystarczą oczywiście adnotacje izotopograficzne, czyli takie, które umieszcza się w miejscu adnotowanych elementów, np. [*odcisk pieczęci okrągłej tuszowej koloru czarnego z herbem Nadrenii Północnej-Westfalii następującej treści: Sąd Rejonowy w Kolonii, 562*]. Kwestia odwzorowywania układu graficznego *dż* w *tp* zasługuje na kilka uwag. W USA w *certified translations* odwzorowuje się nie tylko jak najwierniej graficzny układ samego tekstu *dż* włącznie z elementami graficznymi (logo, godło, stempel), lecz również sam nośnik tekstu (kolorowe tło *dż*), co komputerowe programy graficzne oczywiście umożliwiają, i co nie wywołuje zarzutu, że takie odwzorowanie ułatwia fałszowanie tłumaczenia.

Kodeks w wielu miejscach postrzega *TP* w roli osoby badającej autentyczność *dż* i zapobiegającej fałszowaniu dokumentów, a jest to rola i zadanie osoby stosującej *dż* i *tp* – na ogół urzędnika (zob. też par. 31, 41, 61, 62, 64, 66). W Polsce nie można przedłożyć w urzędzie samego *tp* bez jednoczesnego przedłożenia *dż*. Obowiązuje formalna reguła ko-prezencji. Dlatego kładzenie w *Kodeksie* nacisku na takie kwestie jak badanie autentyczności *dż*, specjalne działania w celu zapo-

biegania fałszowaniu *dż* i *tp* wymaga dyskusji w kontekście integralności *TP*, nieprzekraczania przez niego właściwej mu roli pośrednika językowego, pośrednika kulturowego, koordynatora komunikacji specjalistycznej.

Również w publikacji *Tłumacz Przysięgły. Status prawny i zawodowy*. (Staniszewska-Kowalak red. 2018: 130) bierze się pod uwagę możliwość fałszowania *tp* i rozróżnia się w związku z tym trzy rodzaje odwzorowania *dż* w zależności od stosowania znaku końca ustępu „-/-„: jedno bez i dwa z tym znakiem, czyli dwa warianty formatu notarialnego – z układem dokumentów zazwyczaj właśnie tak sporządzanych przez notariusza. W dwóch egzemplifikacjach takiego odwzorowania występują niestety pomyłki, a w trzecim odwzorowaniu pod nazwą „Wersja tekstu litego ze znakami końca ustępu” w ogóle nie mamy do czynienia z tekstem litym, lecz rozczłonkowanym. Biorąc pod uwagę tendencję do coraz szerszego stosowania zasady wierności w *tp*: odtwarzanie układu tekstu *dż*, mikrotypografii, a nawet nośnika tekstu (barw i tła graficznego tekstu), kwestia odwzorowania *dż* zasługuje w *Kztp* na bardziej wnikliwie potraktowanie.

Adnotacje i uwagi tłumacza

Adnotacje (w poprzednich kodeksach „wzmianki”) i uwagi tłumacza należą do cech rozpoznawczych *tp*. W *Kodeksie* jest o nich mowa aż w kilkunastu paragrafach. Jednak ich opis, odróżnienie i egzemplifikacja wymaga ponownego przemyślenia oraz dokładniejszego uporządkowania, gdyż w *Kodeksie* różnica między nimi jest w wielu miejscach zatarta. Adnotacje i uwagi tłumacza można by konsekwentnie odróżniać na podstawie trzech kryteriów:

- statusu (obligatoryjny *versus* uznaniowy);
- funkcji (fidelistyczna *versus* eksplikacyjna)⁶;
- przedmiotu (elementy graficzne, werbalno-graficzne, werbalne specjalne oraz niewerbalne specjalne *versus* elementy potencjalnie problemowe dla stosującego *dż-tp*)⁷.

Słusznie zrezygnowano z traktowania nagłówka „Tłumaczenie poświadczony z języka x” jako adnotacji (dawniej wzmianki). Element ten nigdy nie był ujmowany w nawias kwadratowy i zapisywany kursywą, nawet we wcześniejszych kodeksach, które nagłówek klasyfikowały jako wzmiankę (teraz adnotację). Nagłówek jest swoistym, pierwszym elementem ramy formalnej, jest nazwą

⁶ Fidelistyczny (wiernościowy) to tyle co służący zapewnieniu wierności wobec *dż*, a eksplikacyjny to tyle co służący wyjaśnieniu ułatwiającemu odbiorcy *tp* zrozumienie.

⁷ Jak wykazuje praktyka zawodowa w przypadku adnotacji jej przedmiotem są elementy czworokątnego rodzaju: graficzne (jak logo), graficzno-werbalne (jak odcisk pieczęci), werbalne specjalne (jak ang. *force majeure*, który nie odpowiada dokładnie pol. *sile wyższej*, niewerbalne elementy nośnika *dż* (jak liczne zażółcenia na pergaminie).

dokumentu tworzonego przez *TP* – tłumaczenia poświadczonego. Nagłówek składa się z subelementu stałego „Tłumaczenie poświadczone z języka” i subelementu zmiennego „nazwa języka” (np. Tłumaczenie poświadczone z języka polskiego).

W obecnej wersji w przypadku elementu graficzno-werbalnego (par. 36) jego opis i tłumaczenie, zapisane kursywą, umieszcza się jako całość w nawiasie kwadratowym, a więc np.: [*Odcisk pieczęci okrągłej tuszowej koloru czarnego z godłem Republiki Federalnej Niemiec w środku i napisem w otoku: Sąd Obwodowy w Ratyzbonie*], a nie jak według poprzedniego kodeksu, w którym część werbalną umieszczano poza nawiasem, łącznie z dwukropkiem [*Pieczęć okrągła tuszowa koloru czarnego z godłem Republiki Federalnej Niemiec w środku i napisem w otoku: Sąd Obwodowy w Ratyzbonie*]. Ta zmiana ujednocila i upraszcza formę adnotacji, jest identyczna dla opisu cech nośnika tekstu *dż* (elementów niewerbalnych specjalnych), elementów graficznych, elementów graficzno-werbalnych i werbalnych specjalnych: [*papier w kilku miejscach przetarty i poplamiony*]; [*herb Nadrenii-Palatynatu*]; [*pieczęć okrągła tłoczona z symbolem państwowym jak wyżej i napisem w otoku: Republika Francuska – Merostwo 5 dzielnicy Paryża*]; przewodniczący [*Master of Rolls*] Wydziału Cywilnego Sądu Apelacyjnego. Przedmiot adnotacji jest w całości ujęty w nawias, a sam nawias nie jest zapisany kursywą.

Według par. 37 nieintegralne elementy: odciski pieczęci organów lub instytucji innych niż wydające dokument, a więc elementy graficzno-werbalne, „powinny być tłumaczone w całości albo opisane w adnotacji lub uwadze tłumacza”. *TP* nie powinien mieć tu wyboru, skoro adnotacja wynika z konieczności a uwaga opiera się na uznaniowości. Moim zdaniem właściwa byłaby adnotacja. W myśl par. 43 w przypadku informacji „dotyczących drukarni, wydawnictwa bądź numeru formularza” *TP* ma do wyboru aż trzy rozwiązania: „przepisać [je] lub przetłumaczyć albo uczynić o nich zwięzłą adnotację [...]”. Przepisywanie lub tłumaczenie informacji dotyczących drukarni, ewidentnie irrelevantnych, jest chyba niecelowe: normą powinna być adnotacja o pominięciu.

W par. 44 i innych mamy do czynienia z niejasnym sformułowaniem: „W przypadku braku ekwiwalencji, wynikającej na przykład z różnic w systemach prawnych, po użytym w tłumaczeniu terminie lub wyrażeniu tłumacz przysięgły może przytoczyć w nawiasie termin lub wyrażenie w języku źródłowym”. Nasuwają się następujące pytania, czy chodzi o jakiś trzeci rodzaj zapisu ze strony *TP* – „przytoczenie” (obok adnotacji i uwagi tłumacza) i jak ten zapis miałby się odróżniać z jednej strony od adnotacji (nawias kwadratowy i kursywa) i od uwagi tłumacza (kwalifikator „uw. tłum.”, nawias kwadratowy i kursywa)” z drugiej? W żadnym miejscu *Kodeks* nie ilustruje, jak takie

przycoczenia miałyby być zapisywane. Najprawdopodobniej chodzi tu o brak precyzji lub niepewność autorów. Mamy tu, jak sądzę, do czynienia z adnotacją dotyczącą elementów werbalnych specjalnych. Jeśli tak, to zapis ten powinien być w kodeksie określony wprost jako adnotacja i ilustrowany przykładem, np.: W Wielkiej Brytanii obowiązuje w tej sprawie prawo słuszności [*equity law*].

W tym miejscu warto poruszyć w dłuższym kursie na przykładzie par. 46. *Świadectwa i dyplomy* kwestię nieprecyzyjnego redagowania treści, które niepotrzebnie zmienia radykalnie praktykę TP i które ignoruje oczekiwania właścicieli *dż. Kodeks* powołuje się w związku z tłumaczeniem dokumentów dotyczących wykształcenia na zasady opracowane przez Komisję Europejską, Radę Europy i UNESCO/CEPES (zapewne chodzi o Konwencję o uznawaniu kwalifikacji związanych z uzyskaniem wyższego wykształcenia w regionie europejskim, przyjętą w Lizbonie 11 kwietnia 1997 r., a zwłaszcza o Zalecenie w sprawie kryteriów i procedur oceny wykształcenia uzyskanego za granicą, przyjęte przez Komitet Konwencji Lizbońskiej w Rydze 6 czerwca 2001 r.), „które nakazują przytaczać w języku źródłowym tytuły zawodowe, tytuły i stopnie naukowe; nazwy szkół, uczelni i innych instytucji kształcących”. TP może dodać przy przycoczonych w oryginalnym brzmieniu tytułach zawodowych, stopniach naukowych i tytułach naukowych w uwadze tłumacza „wyjaśnienie treści ustalonej przez powołaną do tego instytucję”, a przy ocenach wyrażonych literami bądź cyframi stosowne wyjaśnienie także w uwadze tłumacza. *Kodeks* traktuje niemal identycznie tak odmienne elementy jak tytuły zawodowe, tytuły i stopnie naukowe; nazwy szkół, uczelni i innych instytucji kształcących oraz oceny wyrażone literami bądź cyframi. Istotna jest tu kwestia, czy TP rzeczywiście nie mogą umieszczać w adnotacjach ekwiwalentów w drugim języku, zarówno literalnych, jak i funkcjonalnych. Z jednej strony właściciele dokumentów domagają się ekwiwalentów tłumaczeniowych, z drugiej zaś strony TP jeszcze do roku 2011 mogli zgodnie z ówczesnym kodeksem podawać w adnotacji „dla celów informacyjnych” w pierwszym wystąpieniu ekwiwalenty w języku tłumaczenia. Praktyka ta, wzmacniana życzeniami właścicieli dokumentów, utrzymuje się wśród tłumaczy w odniesieniu do nazw szkół, uczelni i innych instytucji kształcących do dziś jako właściwa.

I tak przykładowo przy tłumaczeniu niemieckiego dyplomu pojawiają się przy pierwszym wystąpieniu następujące warianty: FACHHOCHSCHULE TRIER [Wyższa Szkoła Zawodowa w Trewirze]; WYŻSZA SZKOŁA ZAWODOWA W TREWIRZE [Fachhochschule Trier]

Kontrowersje wywołują natomiast ekwiwalenty dla tytułów zawodowych, tytułów i stopni naukowych, które należą do elementów lingwistycznych specjalnych. Jedni tłumacze przytaczają je wyłącznie „w języku źródłowym”

inni dodają przy ich pierwszym wystąpieniu ekwiwalenty w języku tłumaczenia. W omawianym par. 46 nie ma mowy o tym, że nie wolno dodawać ekwiwalentów tłumaczeniowych, nie ma zastrzeżenia, że możliwe są wyłącznie elementy w języku źródłowym. Z par. 46 wynika jedynie, że wyżej wymienione elementy bezwzględnie trzeba przytoczyć w języku źródłowym oraz że tłumacz nie może w żaden sposób, także poprzez użycie ekwiwalentów tłumaczeniowych, sugerować równoważności poziomu wykształcenia. Można więc pozostać w zgodzie z tą normą oraz oczekiwaniami właścicieli tłumaczonych dokumentów, dodając w pierwszym wystąpieniu do elementów przytoczonych w formie źródłowej ich literalne odpowiedniki języku tłumaczenia w formie adnotacji.

Przy tłumaczeniu niemieckiego dyplomu mielibyśmy przy skrajnym podejściu wyłącznie *Diplom-Mathematiker*, zaś przy mniej dogmatycznym; *Diplom-Mathematiker* [*matematyk dyplomowany*]; *matematyk dyplomowany* [*Diplom-Mathematiker*] w pierwszym wystąpieniu oczywiście i ewentualnie uwagę tłumacza – [*uw. tłum.: stwierdzenie równoważności z polskim tytułem zawodowym magistra nie leży w kompetencji tłumacza przysięgłego, lecz powołanych do tego instytucji*] albo [*uw. tłum.: stopień akademicki nadawany po ukończeniu trwających dziewięć semestrów studiów uniwersyteckich lub politechnicznych*]. Norma par. 46 wyklucza stosowanie w adnotacji tzw. odpowiednika funkcjonalnego [*magister*], gdyż sugeruje on równoważność z niemieckim stopniem akademickim *Diplom-Mathematiker*.

Tytuły zawodowe, tytuły i stopnie naukowe to przykłady elementów werbalnych specjalnych. Są one kulturowo specyficzne oraz systemowe, dlatego też z reguły nieprzystawalne. Pouczające jest porównanie kwestionowanej przeze mnie reguły z par. 46 z regułami funkcjonującymi w tym zakresie w innych krajach. W niemieckich wytycznych dla *TP* jest mowa o stosowaniu omawianych elementów w formie źródłowej tylko w pierwszym wystąpieniu w adnotacji umieszczonej dopiero po ich możliwie dosłownym przetłumaczeniu: *Arzt der Medizin* [*Anm. d. Ü.: lekarz medycyny*]; *Kandidat der Wissenschaften* [*Anm. d. Ü.: kandydat nauk, im Original кандидат наук*].

Również w innych paragrafach, np. 47, 48 i 49 nie wiadomo, czy chodzi o adnotacje czy uwagi tłumacza, nie wynika to bowiem ani z opisów, ani z przykładów, które powinny być każdorazowo zapisywane zgodnie z *Kodeksem* jako adnotacja albo uwaga tłumacza, przykładowo: [*stopka drukarska*] ale [*uw. tłum.: mianownik lp. Wilhelm Dieter*].

Aspekty językowe i redakcyjne

Jeśli treść za tym przemawia, to przy formułowaniu norm (zasad) bardziej jednoznaczne byłoby stosowanie tzw. czasu teraźniejszego dyrektywnego, w miejsce modalnego czasownika „powinien”, który dla nie-prawnika czy nie-urzędnika ma najczęściej znaczenie ‘jest pożądane’, a więc jest mniej kategoryczny niż ‘czyni to a to’. Oto przykłady:

Kztp
§ 4. Bezstronność w tłumaczeniu „[...] 3. Tłumacz przysięgły nie powinien sporządzać tłumaczenia poświadczonych własnych dokumentów”.
Propozycja modyfikacji
§ 4. Bezstronność w tłumaczeniu „[...] 3. Tłumacz przysięgły nie sporządza tłumaczenia poświadczonych własnych dokumentów”.

Kztp
§ 8. Zastępstwo w sytuacjach nadzwyczajnych „Jeżeli z nagłego lub nieprzewidzianego powodu tłumacz przysięgły nie jest w stanie wykonać tłumaczenia w postępowaniu prowadzonym przez sąd, prokuraturę, Policję lub organy administracji publicznej, którego wykonania się podjął, powinien niezwłocznie powiadomić organ o szczególnie ważnej przyczynie, uniemożliwiającej wykonanie tłumaczenia. [...]”
Propozycja modyfikacji
§ 8. Zastępstwo w sytuacjach nadzwyczajnych „Jeżeli z nagłego lub nieprzewidzianego powodu tłumacz przysięgły nie jest w stanie wykonać tłumaczenia w postępowaniu prowadzonym przez sąd, prokuraturę, Policję lub organy administracji publicznej, którego wykonania się podjął, powiadamia niezwłocznie organ o szczególnie ważnej przyczynie, uniemożliwiającej wykonanie tłumaczenia. [...]”

Kztp
§ 9. Wynagrodzenie tłumacza przysięgłego „1. Stawki wynagrodzenia tłumacza przysięgłego za czynności wykonywane na żądanie sądu, prokuratora, Policji oraz organów administracji publicznej określa Minister Sprawiedliwości”.
Propozycja modyfikacji
§ 9. Wynagrodzenie tłumacza przysięgłego „1. Za czynności wykonywane na żądanie sądu, prokuratora, Policji oraz organów administracji publicznej tłumacz przysięgły stosuje stawki wynagrodzenia określone przez Ministra Sprawiedliwości”.

Kztp
<p>§ 10. Zakaz nieuczciwej konkurencji</p> <p>„1. Tłumacz przysięgły nie powinien dopuszczać się czynów nieuczciwej konkurencji przez stosowanie zaniżonych cen tłumaczenia”.</p> <p>„2. Stosowane przez tłumacza przysięgłego stawki nie powinny być niższe niż stawki określone w aktualnie obowiązującym rozporządzeniu w sprawie wynagrodzenia za czynności tłumacza przysięgłego, gdy organem zamawiającym tłumaczenie, bezpośrednio albo pośrednio przez biuro tłumaczeń, jest sąd, prokuratura, Policja lub organ administracji publicznej”.</p>
Propozycja modyfikacji
<p>§ 10. Zakaz nieuczciwej konkurencji</p> <p>„1. Tłumacz przysięgły nie dopuszcza się czynów nieuczciwej konkurencji przez stosowanie zaniżonych cen tłumaczenia”.</p> <p>„2. Stosowane przez tłumacza przysięgłego stawki nie mogą być niższe niż stawki określone w aktualnie obowiązującym rozporządzeniu w sprawie wynagrodzenia za czynności tłumacza przysięgłego, gdy organem zamawiającym tłumaczenie, bezpośrednio albo pośrednio przez biuro tłumaczeń, jest sąd, prokuratura, Policja lub organ administracji publicznej”.</p>

Podobnie pod tym kątem można przejrzyć inne paragrafy, np. 19, 27, 29.

Adnotacje rozpoczynają się raz od małej, raz od wielkiej litery, np. [*Odcisk pieczęci okrągłej suchej*], [*stopka drukarska*]. Nie udało mi się zrekonstruować reguły pisowni stosowanej w *Kodeksie*. Mogłaby to być następująca reguła: W przypadku adnotacji, która ma formę zdania lub składa się z nazwy własnej lub gdy sama adnotacja nie jest włączona do zdania i jest samodzielnym elementem tłumaczenia, rozpoczynamy ją od wielkiej litery.

Podobna potencjalna niepewność dotyczy uwagi tłumacza, zwłaszcza że tylko w jednym miejscu mamy jej przykład w par. 29: [*Uwaga tłumacza: Na żądanie zamawiającego przetłumaczono wyłącznie treść § x*], jednak w par. 49 czytamy: „[...] należy w nawiasie kwadratowym umieścić wyjaśnienie” [*mianownik liczby pojedynczej: Wilhelm Dieter*] lub [*M. lp. Wilhelm Dieter*]. Tymczasem, jeśli nie jest to adnotacja, lecz uwaga, to egzemplifikacja ta powinna wyglądać tak: „[...] należy w nawiasie kwadratowym umieścić wyjaśnienie w uwadze tłumacza” [*uw. tłum.: mianownik liczby pojedynczej: Wilhelm Dieter*] lub [*uw. tłum.: m. lp. Wilhelm Dieter*]; ewentualnie zamiast „uw. tłum. – „uwaga tłumacza”.

Podawane przykłady nie mają formy zapisu, która jest określona jako modelowa, np. w par. 36 jest opisana adnotacja dotycząca elementów graficzno-werbalnych, która powinna zawierać: określenie rodzaju, typu, kształtu, materiału, koloru odcisku pieczęci itp. oraz tłumaczenie napisu. Jednak prawie żaden przykład nie odzwierciedla wymienionych takich określeń: [*Odcisk pieczęci okrągłej suchej*], [*Odcisk pieczęci lakowej*], [*Złota rozeta z nadrukiem pie-*

części owalnej], [Czerwona rozeta z odciskiem pieczęci okrągłej suchej] lub [Nalepka z odciskiem pieczęci owalnej suchej]. Przy opisie adnotacji pominięto wskazanie elementu graficznego, np. godła, herbu, logo. Dobrym przykładem adnotacji w Kodeksie jest następująca adnotacja: [Odcisk pieczęci okrągłej tuszowej koloru czerwonego z herbem w polu pieczęci oraz napisem w otoku: ...].

Nie istnieje przekonujący powód dla specjalnego traktowania nazw dzienników promulgacyjnych. Chyba warto wrócić do wcześniejszej regulacji z 2005 r. Funkcji identyfikacyjnej czyni zadość zapis ich źródłowej nazwy w formie adnotacji dotyczącej elementu werbalnego specjalnego, np. F.Dz.U. [*Federalny Dziennik Ustaw – Bundesgesetzblatt, BGBl.*]. W dalszych wystąpieniach „BGBl.” wystarczy oczywiście posługiwać się polskim skrótem.

Prawidłowe jest określenie „nawias” jak w par. 44, a nie nawiasy kwadratowe jak w par. 30 „nawiasy”, a zatem, „Adnotacje powinny być zwarte, wyróżnione kursywą i umieszczane w nawiasie kwadratowym”.

Uwagi końcowe

Wydaje się, że pięć kwestii wymaga przemyślenia przed kolejną nowelizacją Kodeksu.

- Rozbudowaną preambułę można uzupełnić o najistotniejsze dla tłumaczy przysięgłych źródła inspiracji, wiedzy i odniesień, m.in. *Ustawę o zawodzie tłumacza przysięgłego, Dyrektywę 2010/64/UE, Kodeks etyczny europejskiego stowarzyszenia EULITA.*
- Celowa byłaby pełniejsza inkorporacja *Uztp* do *Kodeksu* i zaznaczenie tego, co pochodzi z *Ustawy* i ma charakter normy imperatywnej.
- Konieczne jest rozbudowanie części *Kodeksu* dotyczącej *tp* ustnego, zwłaszcza na sali sądowej, która w porównaniu z *tp* pisemnym, obecnie jest traktowana po macoszemu, mimo że ten rodzaj tłumaczenia jest wyjątkowo trudnym wyzwaniem.
- Rozróżnienie między adnotacją i uwagą tłumacza jest nieprecyzyjne, a nawet mylące, także z powodu egzemplifikacji jednej i drugiej kategorii. Wydaje się, że *Kodeks* wprowadza jeszcze trzecią kategorię (raczej niepotrzebną), którą można by nazwać „przytoczeniem”.
- Ważnym zagadnieniem jest wierność albo zgodność, jak chce *Ustawa*. Pożądana jest dyskusja na temat istoty i zakresu tego pojęcia – zgodność *tp* z *dż* pod względem treści, stylu, rejestru, tonu, intencji, układu graficznego samego tekstu, cech nośnika dokumentu oraz zakresu tłumaczenia.

Powyższe uwagi i propozycje mogą posłużyć jako materiał do dyskusji przy tworzeniu ewentualnego komentarza do omówionego tu *Kodeksu Zawodowego Tłumacza Przysięgłego* oraz przy tworzeniu jego kolejnej wersji.

TP otrzymali kolejną, udoskonaloną wersję kodeksu. Komitet Redakcyjny poprzednich wersji z D. Kierzkowską i obecnej wersji z Z. Rybińską na czele zasługują na duże uznanie.

BIBLIOGRAFIA

- Allgemeine Leitlinie für die Anfertigung von Leitlinie für die Anfertigung von *Urkundenübersetzungen in Bayern* [dostęp: 11.11.2018]. https://by.bdue.de/fileadmin/verbaende/by/Dateien/PDF-Dateien/Mitglieder_Beeidigte_UE/BDUE_BY_Leitlinie_zum_Urkundenubersetzen.pdf
- American Translators Association Code of Ethics and Professional Practice* [dostęp: 11.11.2018]. atanet.org/governance/code_of_ethics_commentary.pdf
- AUSIT Code of Ethics and Code of Conduct* [dostęp: 11.11.2018]. https://ausit.org/AUSIT/Documents/Code_Of_Ethics_Full.pdf
- Australian National Standards for Working with Interpreters in Courts and Tribunals* [dostęp: 11.11.2018]. <https://www.naati.com.au/media/1680/mca04694-national-standards-web-171025pdf.pdf>
- Baixauli-Olmos L. (2017) *Ethics codes as tools for change in public service interpreting: symbolic, social and cultural dimensions* https://www.jostrans.org/issue28/art_baixauli.php-note_1 [dostęp: 11.11.2016]. https://www.jostrans.org/issue28/art_baixauli.php
- Best practices for the translation of official and legal documents – AUSIT* [dostęp: 11.11.2018]. https://ausit.org/AUSIT/Documents/Best_Practices_2014.pdf
- Camayd-Freixas E. (2013) *Court Interpreter Ethics and the Role of Professional Organizations* [dostęp: 11.11.2018]. https://dll.fiu.edu/people/faculty/erik-camayd-freixas/court_interpreter_ethics.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym (Dz.Urz. UE L 280, s. 1) [dostęp: 11.11.2018].
- Empfehlungen für die Anfertigung bestätigter/beglaubigter Übersetzungen DVÜD* [dostęp: 11.11.2018]. https://dvud.de/wp-content/uploads/2013/06/DVUD_Empfehlungen_bestaetigte-Uebersetzungen_V1.0.pdf
- EULITA *Code of Professional Ethics* [dostęp: 11.11.2018]. <https://eulita.eu/wp/code-ethics/>
- Gulielmi G., Rago A. (2013) *How are Accuracy and Impartiality dealt with in Court Interpreter Training?* [dostęp: 11.11.2018]. <https://archive-ouverte.unige.ch/unige:41159/ATTACHMENT01>

- Kalina S. (2015) *Ethical challenges in different interpreting settings* [dostęp: 11.11.2018]. http://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/149419/MonTI_2015_Special_Issue_03.pdf?sequence=1
- Kierzkowska D. (1985) *Vademecum tłumacza przysięgłego*. Stowarzyszenie Tłumaczy Polskich.
- Kodeks zawodowy tłumacza przysięgłego* (2018) Rybińska Z., Czyżewska M., Miler-Cassino J., Poznański J., Szędzielorz E. (red.), Polskie Towarzystwo Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS [dostęp 01.04.2019]. <http://tepis.org.pl/kodeks-tlumacza-przysieglego/>
- Marzocchi C. (2005) *On Norms and Ethics in the Discourse on Interpreting* [dostęp: 11.11.2018]. <https://core.ac.uk/download/pdf/41171611.pdf>
- McDonough Dolmaya J. (2011) *Moral ambiguity: Some shortcomings of professional codes of ethics for translators* [dostęp: 11.11.2018]. https://www.jostrans.org/issue15/art_mcdonough.php
- Merkblatt für die Anfertigung von beglaubigten Übersetzungen Freie und Hansestadt Hamburg [dostęp: 11.11.2018]. <https://www.hamburg.de/contentblob/2111860/0239e6468b043a0edcaf72f026a25ea/data/merkblatt-uebersetzungen.pdf>
- Moczulski M. (2016) „Formuła poświadczająca stosowana przez tłumaczy przysięgłych w Polsce – praktyka i zalecenia a Ustawa o zawodzie tłumacza przysięgłego”, *Lingua Legis* (24), 23-41 [dostęp: 11.11.2018]. <https://lingualegis.ils.uw.edu.pl/index.php/lingualegis/article/view/11/>
- Moczulski M. (2017) „Formuła poświadczająca w tłumaczeniu poświadczonym na język obcy w Polsce”, *Lingua Legis* (25) [dostęp: 11.11.2018]. <https://lingualegis.ils.uw.edu.pl/index.php/lingualegis/article/download/21/19/>
- Model Code of Professional Responsibility for Interpreters in the Judiciary* [dostęp: 11.11.2018]. <https://ncsc.contentdm.oclc.org/digital/collection/accessfair/id/118/>
- Nartowska K. (2013) *Etyka tłumacza sądowego na sali rozpraw* [dostęp: 11.11.2018]. <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/4543>
- National Register of Public Service Interpreters *Code of Professional Conduct* [dostęp: 11.11.2018]. www.nrpsi.org.uk/downloads/CodeofConduct07.pdf
- Recommended National Standards for Working with Interpreters in Courts and Tribunals [dostęp: 11.11.2016]. <https://www.naati.com.au/media/1680/mca04694-national-standards-web-171025.pdf>
- Richtlinien und Hinweise für die Anfertigung von Urkundenübersetzungen*. Erstellt von Edmund Ehlers, VVU, BDÜ1 [dostęp: 11.11.2018]. <http://www.vvu-bw.de/cms/docs/doc28648.pdf>
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 maja 2005 r. w sprawie sposobu transliteracji imion i nazwisk osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych zapisanych w alfabecie innym niż alfabet łaciński* (Dz.U. 2005 nr 102 poz. 855)

Staniszewska-Kowalak D. (red.), Ciešlik B., Kierzkowska D., Michalska A., Staniszewska-Kowalak D., Zieliński J. (2018) *Tłumacz Przysięęty. Status prawny i zawodowy*. Warszawa: Wydawnictwo TRANSLEGIS.

Ustawa z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięętego (Dz. U. z 2016 r. poz. 1222 ze zm.) [dostęp: 11.11.2018].

SUMMARY

The author provides a thorough polemic review of *Professional code for sworn translators and interpreters*, currently available only online and without commentary. He puts forward suggestions as to what changes to the document are needed and discusses the challenges related to certified translation including the structure of the code, the relation between the code and the law, court translation, the importance and scope of faithfulness to the original in certified translation, and translator's notes and annotations.

Key words: translator's notes, annotation, good practice, certification formula, code, certified translation, law, faithfulness

Miroslaw Moczulski, tłumacz przysięęty języka niemieckiego, emerytowany starszy wykładowca w Instytucie Lingwistyki Stosowanej UW. Współpracuje z Instytutem, prowadząc m. in. wykład „Tłumaczenie poświadczone” dla słuchaczy Interdyscyplinarnego Podyplomowego Studium Kształcenia Tłumaczy oraz konwersatorium „Tłumaczenie poświadczone dokumentów” na studiach dziennych.